

Néhány gondolat a Bükk felszínfejlődésével kapcsolatban

DR. PINCZÉS ZOLTÁN

A Földrajzi Értesítő XXVII. évf. 1978. 2. füzetében DR. HEVESI ATTILA tollából kitűnő dolgozat jelent meg, amelyben a Bükk szerkezetéről és felszínfejlődéséről olvashatunk. A dolgozat a legmodernebb irodalom, a lemeztektonika eredményeinek a Bükkre történő alkalmazásával, a hegységnek korszerű fejlődéstörténeti képét tárta elénk. A dolgozat írója saját kutatási eredményeinek bemutatásával sokban gazdagította a Bükk felszínfejlődésével kapcsolatos felfogásokat. Ezen túlmenően a szerző ügyesen foglalta össze a hegységről szóló korábbi nézeteket is.

Mivel néhány cikk erejéig magam is foglalkoztam a hegység fejlődéstörténetének kérdésével, érthető, hogy a szerző cikkében többször hivatkozik eredményeimre, és az újabban feltárt adatok segítségével részben alátámasztja, részben megkérdőjelezi azokat. A magam részéről csak örülni tudok az újabb kutatási eredményeknek, amelyek hozzásegíthetnek a Bükk fejlődéstörténetének jobb megismeréséhez, és számos homályos kérdés tisztázásához.

Mivel a cikk bizonyos tekintetben összefoglalója az eddigi nézeteknek is, és egyúttal a további kutatásokhoz is gazdag gondolatot tartalmaz, úgy érzem, anélkül, hogy HEVESI A. eredményét kisebbíteném, néhány, elsősorban nevemmel, ill. eredményeimmel kapcsolatos észrevételre reflektálnom kell. Ezt már csak azért is meg kell tennem, hogy bizonyos megállapításokban az utánunk jövők is helyesen lássanak.

Sajnálattal kellett megállapítanom, hogy a hegységről szóló tanulmányaimból HEVESI A. — legalábbis az irodalmi hivatkozásokban — csak egyet említ. A szövegben ugyan történik egy másikra is utalás a megjelenési évszám megemlítésével. Az irodalom hiányos ismerete következtében eredményeimmel kapcsolatban néhány hivatkozása így nem állja meg a helyét.

1. Teljes mértékben egyetérték az alábbi megállapításával: „nem állapítható meg egyértelműen, hogy az alsóoligocénban a Bükk eltemetett alsóeocén tönkje átmenetileg legalább részben kitakart (szemiexhumált) tönkké lett-e vagy sem”. Ezt a kérdést magam is felvettem, de csak mint gondolatot. Biztosat üledékek hiányában nem mondhattam, de mint lehetőségre utaltam: hogy a Magas-Bükk morfológiai (felszín-) fejlődése a miocénban a szármataig tovább folytatódhatott (1968, 196. old.).

2. Kétségtelen, hogy a hegység morfológiai fejlődéstörténetének egyik legnehezebb kérdése a Bükk déli részén nagy tömegben előforduló kvarckavicsok eredete és kora. Magam ennek a kérdésnek egy teljes cikket szenteltem (1956). Ebben a Noszvaj környéki (beleértve a Kavicsos-tető anyagát is) kavicsokat oligocén korúnak tüntettem fel (a dolgozat *1. ábrája*). Későbbi munkámban (1968) BALOGH K. nyomán már alsómiocén korú kavicsról beszéltem. Így csak örülni tudok, ha kövületekkel igazoltan ezek a kavicsok felsőoligocén korúnak datálódhatnak.

Minden Bükkről szóló munkámban (1956, 1968, 1970, 1976) a kavicsok eredetének helyül a déli irányt jelöltem meg, és az anyagot a Tisza területéről származtattam. Az 1956-ban megjelent munkámban ezt írtam: „Eredetüket tekintve az eocén, oligocén kavicsok származáshelyének a Tisza tönkjét tartom. Ennek a felszínéről folyhatott a kvarckavicsot szállító ősfolyó észak-északnyugati irányba.” Ezt a megállapítást tehát először nem 1968-ban tettem, mint ahogy HEVESI ezt cikkében említi (182. old.), hanem már 1956-ban, és nem BALOGH K. (1964) hasonló megállapítására „alapozva”. Az 1968-as munkámban a déli irányból történő szállítás mellett az északi irány lehetőségét is megemlítem (195. old.). Az utóbbi elsősorban a hegység É-i és középső részén levő kavicsokra vonatkozik.

Kavicsokkal kapcsolatban a dolgozat felveti azok finomodásának kérdését. Magam ebben a kérdésben nem tudtam és még ma sem tudok állást foglalni. Megítélésem

szerint ennek eldöntésére egymástól távol fekvő, azonos korú kavicsfeltárásokra kellene támaszkodni. A cikkben említett Kavicsos-tető és Avas-hegy kavicsa (184. old.) oly közel fekszik egymáshoz, hogy ezek összehasonlításából messzemenő következtetést le nem vonhatunk.

3. Foglalkozik a szerző a Bükk hegység déli részén a DNy–ÉK-i csapású vetők, ill. az erre merőleges ÉNy–DK-i törések mentén történt pataklefejezésekkel is. Ezzel kapcsolatban egyik munkámra is hivatkozik. A kérdéssel valóban foglalkoztam, de nem az 1956-ban, hanem az 1955-ben megjelent Hór-völgyi cikkemben.

4. A Bükk felszínének korával kapcsolatban a szerző bírálva mások nézetét azt írja: „Mivel a Bükk középhegységi tájegységei egyetlen eltemetett alsóeocén—alsómiocén tönk torton-szarmata korszak óta tartó folyamatos, bár nem egyenletes emelkedésének és ezzel párhuzamos letarolódásának eredményeként jöttek létre, a rajtuk különböző korú lepusztulásszintek (PÉCSI M. 1963, 1976; PRINCZES Z. 1968; TÓTH G. 1975) kijelölése erőltetettnek látszik és félreértésekre adhat alkalmat.” Ha HEVESI A. figyelmesen elolvassa a Bükkről szóló írásaimat, vagy legalábbis megnézi a cikkekben szereplő ábrákat, akkor olyannal, amit soha nem állítottam — sőt éppen ezzel kapcsolatban másokkal is vitáztam —, nem „vádol” meg. Az 1955-ben megjelent munkám egyik ábráján (151. old.) a Délnyugati- és Délkeleti-Bükk területét miocén eleji tönkfelszínnek jelöltem. (A Bükk többi középhegységi tájáról nem beszéltem.) Az 1956-os cikkemben ugyanezt a felszínt harmadkor eleji tönkfelszínnek tartottam. Az 1968-ban, majd az 1970-ben írt cikkeimben szólok először az egész Bükkről, és a különböző magasságban levő középhegységi tájait alsó-középsőeocén korúnak, az 1971-ben és az 1976-ban megjelent munkámban ugyanezeket felsőkréta—középsőeocén tönknek írtam le. Tehát a hegység középhegységi tájait HEVESI A.-val együtt azonos korúnak tartottam és tartom ma is.

Úgy érzem, hogy a dolgozat végén közölt irodalmi hivatkozás — legalábbis a morfológia vonalán — hézagos. Hiányosnak találtam a TÓTH GÉZÁVAL kapcsolatos irodalmat is.

Dolgozatomban az alábbi munkákra hivatkoztam, amelyek HEVESI A. irodalomjegyzékéből kimaradtak:

Morfológiai megfigyelések a Hór-völgyében. — Földr. Ért. 1955. p. 145—156.

A Déli-Bükk és előterének néhány fejlődéstörténeti problémája. — Acta Debreceniensis, 1956. p. 1—12.

Herausbildung der Tertiären Oberflächen des Bükk-Gebirges. — Acta Geographica Debrecina. 1968. p. 189—200.

Planated surfaces and pediments of the Bükk Mountains. — Studies in Hungarian Geography, 8. Problems of Relief Planation. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. p. 55—63.

The Bükk mountains. — Symposium of surface evolution; S₃. International Geographical Union European Regional Conference, Hungary, 1971. p. 104—118.

Climatic conditions of the production of the planation surface. — Debrecen, 1976. IGU Moszkvai Konferencia. p. 1—9.